

URINE MARKING IN CATS AND WHAT TO DO?

ZNAČKOVÁNÍ U KOČEK A CO S TÍM?

Radka Dobšíková*

Ústav veřejného veterinárního lékařství a toxikologie, Fakulta veterinární hygieny a ekologie,
Veterinární a farmaceutická univerzita Brno, ČR

Department of Veterinary Public Health and Toxicology, Faculty of Veterinary Hygiene and
Ecology, University of Veterinary and Pharmaceutical Sciences Brno, Czech Republic

Summary

Urine marking is a natural instinctive behavior of feline beasts of prey. It enables the asocially- and territorially- living animal species to transfer an information on the presence, age, health and reproductive status of marking cat or tomcat. Free-living cats or tomcats mark relatively very often, especially in a reproduction season. For flat or other living areas owners, cat's urine (or faeces) marking represents a big problem as it is taken as a vice resulting in the damage of flat furniture, walls, doors, windows, clothes or shoes of family members as well as a persistence of typical odour. The article defines urine marking, evaluates its possible causes and surveys methods of prevention, behavioral therapy and pharmacotherapy of the behavior.

Key words: behavior disorder, treatment

Souhrn

Značkování je přirozeným instinktivním chováním kočkovitých šelem. Umožňuje kočkám jakožto asociálnímu a teritoriálnímu druhu zvířat předávat informace o přítomnosti, věku, zdravotním a reprodukčním stavu značkové kočky či kocoura. Volně žijící kočky, resp. kocouři značkují ve vnějším prostředí relativně často, zejména pak v období reprodukce. Pro majitele bytu či jiných obytných prostor je problémem značkování koček v domácím prostředí, kdy je toto chování bráno jako zlovyk vedoucí k ničení vybavení bytu, stěn, dveří, oken, k ničení oděvů či obuvi členů domácnosti a rovněž k přetrvávání typického pachu. Příspěvek definuje značkování, hodnotí jeho možné příčiny a podává přehled o možných způsobech prevence, behaviorální terapie a farmakoterapie tohoto chování.

Klíčová slova: porucha chování, léčba

Úvod

Kočky jsou přirozeně asociálním druhem zvířete, ve volné přírodě se pohybují většinou samostatně. Rovněž při vyhledávání potravy se obvykle chovají jako individuální predátoři. Pro kočkovité šelmy je velmi typické teritoriální chování (kočky jsou například mnohem více fixovány na konkrétní prostředí než psi), přičemž teritorialita je častější u samců než u samic. Z důvodu koordinace prostorových pohybů koček v rámci určitého území, resp. z důvodu zamezení nežádoucího přímého kontaktu s jinými kočkami, se u koček evolučně vyvinulo značkování (syn. sprejování) jakožto instinktivní fyziologické komunikační chování. Pach vlastní moče (či trusu) zvíře navíc velmi uklidňuje, značkování lze tedy brát jako aktivitu nejisté kočky, která jí umožní snížit stres či úzkost, resp. zvýšit sebejistotu kočky.

* dobsikovar@vfu.cz

Značkování

Značkování lze definovat jako sprejování malého množství moči (nebo trusu) na vertikální objekty ve stoje nebo, méně často, na horizontální povrchy v podřepu, a to obvykle v úrovni nosu kočky. Jeho hlavní funkcí je přenos informací o přítomnosti, identitě, reprodukčním a zdravotním stavu kočky. Podobným typem signalizačního chování je např. otírání tváře či škrábání různých povrchů, čímž kočky na daném místě zanechávají jak optické, tak olfaktorické značky o své přítomnosti. Otírání tváře však, na rozdíl od zanechávání stop moči sprejováním, majitel většinou vnímá jako milou součást domácích společenských rituálů.

Postoj při značkování vertikálních povrchů je u kočkovitých šelem typický se ztuhnutím (tzv. freezingem), vystřením trupu, zdvižením ocasu s chvěním jeho špičky a horizontálním proudem moči. Postoj při značkování horizontálních předmětů je stejný jako u fyziologické urinace (tj. v mírném podřepu), proto mnozí majitelé mají problém rozlišit, o který typ eliminačního chování se jedná. Jedním z rozlišovacích prvků je četnost urinace, kdy, na rozdíl od běžné eliminace, se značkování během dne objevuje velmi často.

Při značkování je velmi vzácné zahrabávání exkrementů. Studie uvádějí, že kočky velmi často očichávají delší dobu moč z vertikálního než z horizontálního značkování, což může naznačovat, že oba typy moče obsahují rozdílné informace a že vertikální značky, resp. značky na vertikálních plochách obsahují detailnější údaje. Někteří autoři tvrdí, že v moči deponované na vertikálních plochách jsou obsaženy malé kapénky viskózní tukové matrice, která pravděpodobně pochází z análních váčků kočkovité šelmy.

Ve vnějším prostředí většinou značkují všechny kočky, kastované i nekastované, samci i samice, přičemž kastovaní jedinci obvykle značkují méně (přibližně 10 % kastovaných kocourů a 5 % kastovaných koček). Chovní samci značkují 2 až 4krát častěji než samice nebo ostatní samci. U samic je typický výskyt značkování především v období estru, je proto běžné, že samci očichávají značky koček v estru po delší dobu než značky koček mimo říji.

Značkování volně žijících koček nepředstavuje žádný ekonomický či senzorický problém. Závažné se stává značkování koček v bytě či domě, kde může dojít a také dochází k ničení vybavení domácnosti a k přetrvávání výrazného amoniakálního pachu. Když k tomu dojde, snaží se majitel kočku různými metodami tohoto chování zbavit.

Kočky jsou při dodržování hygieny přirozeně obvykle pečlivé až úzkostlivé a jen velmi zřídka znečišťují byt, nebo v něm dokonce značkují. Pochopit důvod, proč kočky někdy začnou sprejovat, obvykle významně pomůže při odstraňování tohoto problému. Dřív než se článek bude zabývat problematikou příčin vzniku tohoto nežádoucího chování a jeho terapie, je nezbytné opět uvést, že značkování je normální forma komunikace kočkovitých šelem.

Příčiny značkování

Příčin značkování koček je celá řada. Jedním z možných vyvolávacích faktorů je vliv pohlavních hormonů. Značkování se častěji projevuje u kocourů, u nichž propuká obvykle v období dospívání. Problém se nejčastěji řeší kastrací. V případě chovných kocourů jsou využívány jiné metody (viz níže). Značkování se projevuje rovněž u koček (především u koček v říji) a u kastovaných kocourů, proto je nutné brát v úvahu i další faktory vyvolávající toto nežádoucí chování. To, že některé kočky neznačkují vůbec (byť jsou členy „multi-cat“ domácnosti), jiné značkují i po kastraci, je pravděpodobně dáno genetickou predispozicí kódující individuální variabilitu některých linií koček.

Ve většině případů dochází ke sprejování při znepokojení nebo psychickém rozrušení kočky. K významným stimulům lze řadit např. agresivní interakce s dalšími kočkami v domácnosti, agonistické interakce domácí kočky a koček žijících ve venkovním prostředí, pohyb v omezeném prostoru bez přístupu do volné přírody, výskyt nové osoby nebo předmětu, příchod nové kočky nebo psa do domácnosti, příchod návštěvy, změna životního stylu

domácnosti, přestěhování apod. Jelikož kočky neumějí mluvit, je značkování jedním z mála způsobů, jak mohou majiteli sdělit svoji „náladu“. Vyšší incidence značkování se projevuje v tzv. „multi-cat“ domácnostech, tj. v domácnostech, ve kterých je chováno více koček (až 71 % značkových koček), v nichž si kočky navzájem pomocí značkování stanovují systém „sdílení času a prostoru“, a tím snižují pravděpodobnost vzájemných konfliktů v daném, prostorově limitovaném teritoriu.

Jak na to?

Jak na značkováání místa? Jednou z rad veterinárních behavioralistů je označkováání místa nečistit, tzn. ponechat na nich pach deponované moče, což by, dle jejich poznatků, mělo vést k rychlejšímu odnaučení zlovyku, „jelikož kočka nemá žádný důvod, proč by místa, která si již sprejováním označila, měla označit znovu“. V praxi je však úspěch tohoto doporučení minimální. Jelikož je kočičí (a o to více kocouří) moč výrazně aromatická, doporučuje se moč ze značkových míst odstranit např. vlhkým hadrem a použitím biologického odstraňovače zvířecího pachu, který lze zakoupit v obchodech se zvířecími potřebami nebo u veterináře.

Běžné dezinfekční prostředky nejsou příliš účinné. Přípravky na bázi amoniaku nebo chlóru (např. Savo) nejsou pro vyčištění značkových míst vůbec vhodné, protože amoniakální zápach přípravku (amoniak je přirozenou složkou kočičí moči) bude kočka považovat za pach „jiné kočky“, která si dovolila označkovat „její místo“, a to jí povzbudí k přeznačkováání vyčištěného povrchu. Jako úspěšná je jeví aplikace feromonových přípravků (spreje obsahující látky podobné přirozeným kočičím pachovým látkám), jejichž výhodou je, že pach feromonů mohou vnímat pouze kočky, nikoliv člověk.

Po vyčištění místa je velmi vhodné umístit poblíž misku s krmivem. Kočky jsou přirozeně velmi čistotná zvířata, v blízkosti místa krmení neeliminují, ani neznačkovují. Proto je velmi pravděpodobné, že značkováání místa, v jejichž blízkosti umístí chovatel misku s krmivem, již kočka nepoužije. Pokud kočka značkuje na více místech v domácnosti, je vhodné rozdělit denní dávku krmiva do více misek a ty potom umístit na exponovaná místa.

Terapie značkováání

Je přirozené očekávat, že se majitel nad označkovááním povrchem rozzlobí, avšak je na místě zachovat chladnou hlavu a nesnažit se kočce „domluvit“ křikem, namáčením čumáku do loužičky či dokonce fyzickým potrestáním. Kočka nepochopí, proč se její majitel chová rozčileně a proč by to příště neměla udělat znovu. Navíc, pokud značkuje v důsledku stresu, úzkosti či nebezpečí, je pravděpodobné, že neadekvátní hlasitá reakce majitele může problém jenom zhoršit. Ani okamžité přenesení kočky na kočičí wc a její násilné držení v něm ji od sprejování „nevyléčí“, spíše u ní povede ke vzniku strachu z majitele, resp. averze vůči wc. Majitel by si měl být při řešení situace vědom, že značkováání je normální teritoriální chování koček a že se nejedná o projevy abnormálního chování, ani o způsob protestu.

Terapii značkováání u koček (stejně jako terapii většiny poruch chování různých druhů zvířat) lze rozdělit na behaviorální terapii, farmakoterapii a chirurgickou intervenci. Pokud metody behaviorální terapie, které je logicky vhodné vyzkoušet nejdříve, nepomohou problém vyřešit, je na místě využít možnosti farmakoterapie, popř. chirurgického zákroku. Pokud jde o kočku nebo kocoura chovného, je obvykle využívána pouze forma behaviorální terapie či aplikace léčiv.

Je-li základní příčinou sprejování nejistota, anxiety nebo strach kočky, je na místě odstranit působení vyvolávajících stresorů technikami behaviorální terapie jako např. systematickou desenzitizací na podnět, metodou „jolly routine“ nebo protipodmiňováním. Ve většině případů se tím následně vyřeší i problém se sprejováním.

V případě, že kočka značkuje v důsledku stresu způsobeného přítomností druhé kočky v domácnosti, je možným řešením změnit způsob chovu. Kočky je možno na sebe postupně navykat a snížit tím jejich vzájemnou averzi, popř., pokud se navyknutí na přítomnost druhé kočky nepodaří, je na místě najít nový domov pro jednu z nich. Současně lze snížit napětí mezi kočkami např. častějším pobytem venku, náhradními aktivitami, hračkami, hrami apod.

Co se možností behaviorální terapie značkování týká, jedním z možných řešení je rovněž opravdu mírné potrestání kočky v okamžiku chycení při činu, kdy může majitel např. tlesknutím rukou, hozením novin toto chování přerušit a postupně úplně eliminovat. Současně lze tímto procesem minimálně alespoň natrénovat omezení značkování v přítomnosti majitele. Potrestání by však mělo být jen velmi mírné tak, aby se kočka nezačala majitele bát.

Pokud majitel zjistí, že domácí kočka značkuje v okamžiku, kdy udržuje vizuální, popř. akustickou komunikaci s kočkami žijícími venku, lze chování předejít zaslepením oken okenní fólií, čímž dojde k omezení sociálního kontaktu s volně žijícími jedinci a s velkou mírou pravděpodobnosti i ke snížení sprejování.

Značkování lze rovněž zabránit zabalením postižených míst např. do plastové fólie nebo do alobalu, aplikací oboustranné lepicí pásky na koberce, kůry citrusů, vaty namočené do octa nebo acetonu, postříkáním povrchu odpuzovačem koček, umístěním pastiček na myši, borovicových šišek či ostrých rohoží, čímž dojde ke snížení atraktivity povrchu pro kočku, popř. k jejímu vystrašení či odrazení a následné redukci nežádoucího chování.

Jako velmi vhodná se jeví aplikace komerčních přípravků obsahujících syntetický kočičí tvářový feromon (felinní faciální feromon, FFP), vyráběných ve formě sprejů a elektrických difuzérů (např. Feliway). Přípravky evokují stav bezpečí a pohody. V behaviorálních studiích byla zjištěna až 90 % účinnost po 5týdenní aplikaci přípravku.

V případě, že je behaviorální terapie značkování neúspěšná (např. pokud kočka sprejuje stále nové povrchy nebo pokud dlouhodobě sprejuje na mnoha místech), je možno využít medikování zvířete. Jako nejefektivnější se jeví aplikace diazepamu a buspironu, které mají velkou účinnost především u samic (buspiron vykazuje méně vedlejších účinků a současně delší účinnost oproti diazepamu). Pro farmakoterapii lze rovněž využít např. valium, progestin, clomipramin, medroxyprogesteron. Aplikace léčiv odstraňujících úzkost či strach pomohou kočce překonat tyto stavy a eliminovat značkování. Kontrola účinnosti léčby je prováděna po několika měsících od začátku aplikace.

V případě neúspěšnosti behaviorální i farmako- terapie lze přistoupit k chirurgickému zákroku, přičemž v praxi je nejčastěji využívána kastrace kocourů, popř. sterilizace koček. U samců je účinnost kastrace až devadesátiprocentní, přičemž nezáleží na tom, zda byla provedena pre- nebo post-pubertálně. Jakmile kocour podstoupí kastraci, vrátí se jeho chování do „normálu“. Změna však obvykle nenastane ihned, po zákroku se ještě po určitou dobu vyplavují hormony. Nežádoucí chování tak ustává až po několika týdnech až měsících, poté co je zmetabolizován zbytkový testosteron v těle zvířete.

Kocour, který před kastrací neznačkoval, velmi pravděpodobně po kastraci značkovat nezačne. Pokud však kocour pokračuje nebo začne značkovat i po kastraci, problém je nutno hledat např. ve zdravotní příčině (např. zánětu močových cest či močových kamenech). Z hlediska diferenciální diagnostiky je nutno vyloučit např. cukrovku, nemoci ledvin nebo močového měchýře, které mohou vést k problémům s eliminací na nevhodném místě v nevhodný čas, avšak patologické procesy v organismu obvykle značkování nevyvolávají.

Kastraci lze provést prakticky kdykoli od třetího měsíce věku, doporučuje se však stáří kolem jednoho roku, a to z důvodu dokončení somatického i psychického vývoje. Zvířata kastrována v mladším věku mohou vypadat indiferentně (nelze rozeznat, zda se jedná o kočku či kocoura) a zachovávají si po celý život juvenilní vzhled. Nedospělý tělesný stav je u kocoura spojen také s menším penisem a úzkou močovou trubicí, která je příčinou zvýšeného rizika

jejího ucpaní močovým pískem v pozdějším věku. Obecně platí, že nejvhodnější doba ke kastraci kocoura je období počátku značkování. Naopak, kastrování kocoura v pozdějším věku nemusí mít požadovaný účinek na změnu chování, značkování se může stát zvykem a ani absence hormonů jej nemusí eliminovat.

Jako další možné chirurgické zákroky efektivně odstraňující značkování v případech, kdy behaviorální ani farmako- terapie nebyly úspěšné, jsou popisovány např. tzv. olfaktorní traktomie, resp. oboustranná myektomie musculus ischiocavernosus (až 80 % účinnost). Je však otázkou, zda je eticky a morálně ospravedlnitelné tyto zákroky provádět, jelikož vedou k výraznému snížení kvality života kočky či kocoura.

Literatura

Askew, H.R. (2003): Treatment of Behavior Problems in Dogs and Cats. A Guide for the Small Animal Veterinarian. 2nd Ed., Blackwell Publishing, 391 pp.

Beaver, B.V. (2003): Feline Behavior. A Guide for Veterinarians. 2nd Ed., Saunders, An Imprint of Elsevier Science, 349 pp.

Bradshaw, J.W.S. (1992): The Behavior of the Domestic Cat. C.A.B. International, 219 pp.

Rochlitz, I. (Ed.) (2007): The Welfare of Cats. Springer, 282 pp.